

ДИСКРЕТНІСТЬ ІСТОРИЧНОГО ВИМІРУ В ДЕРЖАВНИХ СИСТЕМАХ

Б. Й. Цуканов

У дисипативних структурах (живих системах) час, як відзначає лауреат Нобелівської премії І. Пригожин, стає історичним виміром їх розвитку (2). Одну з найбільш високорозвинених різновидностей дисипативних структур представляє свідомий індивід, який “об’єктивно” обгрунтовує різницю між власним минулим та майбутнім (7). У кожного свідомого індивіда — особистості складається свій власний життєвий шлях з підйомами та спадами, успіхами та невдачами, досягненнями та втратами. Стрибокподібні зміни в житті особистості, як круті повороти долі, дуже сильно пов’язані з законами переживання власного часу (8), (10). У кожної особистості є свій масштаб вікових змін (10). В наших дослідженнях була теоретично обгрунтована модель великого біологічного циклу (ВБЦ) в часі життя особистості (8). В основу цієї моделі покладена циклоїдна розгортка обода колеса, яке котиться без ковзання. Як відомо, у багатьох прадавніх народів символом часу було колесо (2). Так, наприклад, стародавньоіндійське слово “vartma” несе зміст колеса часу і перекладається як “колія, дорога, обертатися” (5). З класичної механіки відомо, що коли на ободі колеса, яке котиться без ковзання, зафіксувати точку в момент її стикання з дорогою, то після завершення повного оберта колеса точка опише у просторі арку циклоїди і знову стикнеться з дорогою. Відстань між початковим положенням точки і кінцевим її положенням після повного оберта буде дорівнювати довжині обода колеса. Проведені нами теоретичні розрахунки та їх експериментальна перевірка показали, що масштабну міру часу життя індивіда відображає “слід колеса” великого біологічного циклу (С). Для середньостатистичного індивіду тривалість цього “сліда” $C = 7,65$ року. Саме в такому масштабі визначаються періоди і фази

життєвого шляху особистості, описані раніше в дослідженнях Дж. Біррена (11). Ці фази нерівноцінні та гетерохронні, і кожна з них складається не лише з цілих циклів, але і з їх чвертей ($1i4 C = 1,91$ року). Великий біологічний цикл індивіда заданий механізмом глобального біологічного годинника, який чітко відбив момент появи нашого останнього попередника — кроманьонця 35000 років тому від нульової точки, за яку умовно прийнятий 1950 р. (9). Тривалість ВБЦ життя індивідів не залежить від кольору їх шкіри та материка, на якому ці індивіди народилися і живуть.

Соціальна психологія, вивчаючи людську особистість в оточенні інших особистостей, встановила, що кожна особистість належить до певної групи (1). Одну з таких груп, до якої належить особистість, обумовлює історичне утворення — держава, як гарант громадянських прав. При всіх історичних, економічних, політичних та територіальних ознаках, держава, окрім того, може розглядатися, як сукупність свідомих індивідів — особистостей, об’єднаних у велику групу по громадянській належності. Виходячи з соціально-психологічних закономірностей взаємодії індивідів у великих групах, об’єднання індивідів-носіїв свідомості в межах власної держави в своїй сукупності може розглядатися як державно-груповий суб’єкт діяльності, який існує в історичному вимірі власного розвитку. Груповий суб’єкт виступає основною дійовою “особою” в історичних перетвореннях державного рівня і намагається, з урахуванням ознак розвитку дисипативних структур, перевести свій власний стан існування з нестабільного в стабільний, або стаціонарний. Саме така загальна тенденція характерна для дисипативних структур найвищого рівня організації, які в початкових умовах значно відхиляються від стану дина-

мічної рівноваги (3). Таким чином, якщо соціально-психологічні закономірності існування державного групового суб'єкта розглядати з урахуванням динамічних ознак дисипативних структур, то історичні перетворення в межах тієї чи іншої держави повинні узгоджуватися з історичним виміром в масштабі ВБЦ та його чвертей. Для державного групового суб'єкта, як сукупності індивідів-носіїв свідомості, великий біологічний цикл повинен співпадати з $C = 7,65$ р. для середньо статистичного індивіда.

Для визначення дискретності історичного виміру існування державних групових суб'єктів будемо використовувати відношення:

де K — коефіцієнт масштабу історичного виміру, а T — тривалість між двома послідовними значними історичними подіями в роках для групового суб'єкта діяльності тієї чи іншої держави.

Кожний державний груповий суб'єкт в історичному розвитку намагається перейти від менш демократичних умов до більш демократичних умов власного існування. Під цим кутом зору розглянемо ряд історичних дат, в наближенні до яких відбувалися зміни та перевороти в державах, які досягли рівня стаціонарного існування з такими соціальними перетвореннями, що вважаються демократичними. Використаємо дані, наведені в статті Хурсіна Л. А. (6).

У Франції в 1789 р. почалася Велика французька революція і була створена 1-ша республіка. В 1958 р. з приходом до влади генерала Деґоля у Франції була прийнята Конституція 5-ї республіки і з цього часу груповий суб'єкт держави існує в досить стаціонарному стані. Історичний період існування групового суб'єкта $T = 1958$ р — 1789 р = 1699 р.

Як видно, від перших намагань змінити державну структуру власного існування, до досягнення моменту початку стаціонарного стану, груповому суб'єкту треба було проіснувати рівно 22 великих біологічних цикли. Але цей історич-

ний період був насичений рядом інших подій в існуванні державного групового суб'єкта Франції. Так, в 1814 р. у Франції почалася реставрація монархії, тобто державний суб'єкт ніби-то повертається до початкового стану. До цієї події груповий суб'єкт проіснував у періоді $T = 1814$ р — 1789 р = 25 р 3 1/3 С. В 1848 р. у Франції приймається Конституція 2-ї республіки. Період існування групового суб'єкта $T = 1848$ р — 1814 р = 34 р 4 1/2 С. В 1875 р. приймається Конституція 3-ї республіки. Період $T = 1875$ р — 1848 р = 27 р 3 1/2 С. Переживаючи з цього історичного моменту такі соціальні катаклізми, як I-ша та II-га світові війни, груповий суб'єкт Франції в 1946 р. приймає Конституцію 4-ї республіки. Період існування $T = 1946$ р — 1875 р = 71 р 9 1/4 С. З 1946 р. по 1958 р. груповий суб'єкт Франції існує в періоді $T = 12$ р 1 1/2 С.

Сполучені Штати Америки утворилися 1776 р., а Конституція була прийнята в 1787 р. Різниця $T = 11$ р. 1 1/2 С. Перше велике соціальне потрясіння пов'язане з війною Півночі проти Півдня. Ця війна закінчується в 1865 р. Від моменту прийняття Конституції до моменту закінчення війни державний груповий суб'єкт США існує в періоді $T = 1865$ р — 1787 р = 78 р 10 С. Друге соціальне потрясіння пов'язане з економічною кризою, яка починається в 1929 р. і закінчується в 1933 р. Груповий суб'єкт переживає період $T = 1933$ р — 1929 р = 4 р 1/2 С. В 1933 р. в США приймається курс президента Франкліна Рузвельта. Період $T = 1933$ р — 1865 р = 68 р 9 С. З 1933 р. груповий суб'єкт існує в стаціонарному стані. Таким чином, від історичного моменту утворення держави до моменту досягнення динамічної рівноваги, груповий суб'єкт США проіснував на протязі періоду $T = 1933$ р — 1776 р = 157 р 20 1/2 С.

Значною історичною подією державних змін для Італії можна вважати початок війни в 1701 р. за іспанську спадщину, яка закінчилася в 1714 р. Для державного групового суб'єкта цей пер-

іод існування $T = 1714 \text{ р} - 1701 \text{ р} = 13 \text{ р } 1 \frac{3}{4} \text{ С}$. Через 100 років (1814 р.) після Віденського конгресу в Італії реставрується монархія. Цей період $T = 100 \text{ р}$. для групового суб'єкта Італії точно дорівнює 13 С. Але такий устрій держави не задовольняє групового суб'єкта і в 1848 р. починається революція під керівництвом карбонаріїв. Період $T = 1848 \text{ р} - 1814 \text{ р} = 34 \text{ р } 4 \frac{1}{2} \text{ С}$. Після закінчення революції в 1861 р. утворюється Італійське королівство. Від початку революції до утворення королівства проходить період $T = 1861 \text{ р} - 1848 \text{ р} = 13 \text{ р } 1 \frac{3}{4} \text{ С}$. В такому соціальному укладі груповий суб'єкт Італії існує до моменту встановлення фашистської диктатури в 1922 р. Історичний вимір цього періоду $T = 1922 \text{ р} - 1861 \text{ р} = 61 \text{ р } 8 \text{ С}$. Фашистська диктатура проіснувала в Італії на протязі періоду $T = 1943 \text{ р} - 1922 \text{ р} = 21 \text{ р } 2 \frac{3}{4} \text{ С}$. Для порівняння наведемо період панування фашизму в Німеччині: $T = 1945 \text{ р} - 1934 \text{ р} = 11 \text{ р } 1 \frac{1}{2} \text{ С}$. Цікаво також відзначити, що хунта Піночета прийшла до влади у вересні 1973 р., а в жовтні нинішнього року громадськість звинувачує диктатора в соціальних злочинах і вимагає притягнення його до суду. Період $T = 1998 \text{ р} - 1973 \text{ р} = 25 \text{ р}$., що точно складає $3 \frac{1}{4} \text{ С}$.

З 1943 р. груповий суб'єкт Італії не зазнає значних історичних змін. В цілому весь період демократичної самоорганізації італійського групового суб'єкта $T = 1943 \text{ р} - 1701 \text{ р} = 242 \text{ р } 31 \frac{1}{2} \text{ С}$.

Серед країн Сходу найбільших результатів в економічних та демократичних перетвореннях досягла Японія. Як відомо, в цій країні в 1867 р. почалася буржуазна революція, а в 1894 р. Японія почала війну проти Китаю. Період між цими двома подіями $T = 27 \text{ р } 3 \frac{1}{2} \text{ С}$. Рівно через 10 років (1904 р.) Японія вступає у війну з Російською імперією, а ще через 10 років (1914 р.) вступає в I-шу світову війну. Таким чином державний груповий суб'єкт Японії через два послідовних періоди ($T = 1904 \text{ р} - 1894 \text{ р} = 10 \text{ р } 1 \frac{1}{4} \text{ С}$, та $T = 1914 \text{ р} - 1904 \text{ р} = 10 \text{ р } 1 \frac{1}{4} \text{ С}$) проявляв свою власну агресивність.

Але на жаль ці прояви не приводили до досягнення стаціонарного стану і в 1918 р. в Японії починається народний рух (рисові бунти). Період $T = 1918 \text{ р} - 1914 \text{ р} = 4 \text{ р } 1 \frac{1}{2} \text{ С}$. Через період $T = 1931 \text{ р} - 1918 \text{ р} = 13 \text{ р } 1 \frac{3}{4} \text{ С}$ японський груповий суб'єкт знову стає агресивним і окупує Манчжурію, а ще через період $T = 1937 \text{ р} - 1931 \text{ р} = 6 \text{ р } 3 \frac{3}{4} \text{ С}$ починає війну, спрямовану на загарбування Китаю. Лише після прийняття плану Маршалла та укладання Сан-Франциського мирного договору в 1952 р. (період $T = 1952 \text{ р} - 1937 \text{ р} = 15 \text{ р } 2 \text{ С}$) японський груповий суб'єкт входить в режим стаціонарного існування. На всі історичні зміни груповому суб'єкту Японії знадобився період $T = 1952 \text{ р} - 1867 \text{ р} = 85 \text{ р } 11 \text{ С}$.

Надзвичайно насиченими, складними і унікальними в історичному розумінні можна вважати масштабні зміни в існуванні державного групового суб'єкта Російсько-радянської імперії. Враховуючи слушні докази історика Шкляєва І. М., висловлені під час обговорення цих розрахунків, за початковий момент історичних перетворень в демократичному напрямку в імперії слід прийняти 1861 рік — рік скасування кріпацтва. Але державному груповому суб'єкту імперії довелося проіснувати до 1905 р. (період $T = 1905 \text{ р} - 1861 \text{ р} = 44 \text{ р } 5 \frac{3}{4} \text{ С}$), щоб шляхом революційного вибуху домогтися певних прав і свобод. Ця спроба, як відомо, принесла свої результати, але наступний період ($T = 1917 \text{ р} - 1905 \text{ р} = 12 \text{ р } 1 \frac{1}{2} \text{ С}$) був використаний груповим суб'єктом імперії для підготовки нового вибуху для здобуття демократичних змін. На відміну від лютневих подій 1917 р., жовтневий політичний переворот цього ж року не вніс особливих змін в існування державного групового суб'єкта. Але через такий же період $T = 1928 \text{ р} - 1917 \text{ р} = 11 \text{ р } 1 \frac{1}{2} \text{ С}$ основний склад групового суб'єкта (тепер уже радянської імперії) — селянство, було насильницьким шляхом повернуто на рівень кріпацтва, скасованого в 1861 р. Для утримання такого “запаморочення від успіху” вводиться державний механізм

Виходячи з приведених даних, можна прийти до висновку, що державні групові суб'єкти існують у власному часі, масштабною мірою якого виступає великий біологічний цикл середньостатистичного індивіда, як дисипативної структури найвищого рівня організації живих систем на Землі. Історичні події, спрямовані на ті чи інші перетворення в межах власного існування державних групових суб'єктів, спостерігаються при наблизенні до особливих точок, в яких закінчується попередній період та починається наступний. Ці періоди мають різну історичну тривалість, але всі вони узгоджені з масштабною мірою C . Між двома послідовними історичними змінами в існуванні державних групових суб'єктів найбільш часто зустрічаються періоди $1/4 C = 9,56$ р., $1/2 C = 11,47$ р. та $3/4 C = 13,39$ р. Така періодизація історичних змін переважає в групових суб'єктах Японії та Російсько-радянській імперії. Більш тривалі періоди від $3 C$ до $13 C$ характерні для групових суб'єктів США, Франції та Італії. Тривалість періодів свідчить, що державні суб'єкти цих країн вже досягли режиму стаціонарного існування і їх задовольняє стійкий стан динамічної рівноваги. З іншого боку, тривалість періодів говорить про консервативність подальшого розвитку групових суб'єктів цих країн.

На завершення відзначимо, що послідовний перебіг значних історичних подій в різних державних системах співпадає з низкою особливих точок, в яких кінці попередніх періодів, визначених масштабом БВЦ та його чертей, зливаються з початками наступних періодів існування групових суб'єктів. Такі точки одержали назву точок фазової сингулярності (4), (8). Вони мають місце в часі існування дисипативних структур всіх рівнів організації, починаючи з найпростіших еукаріотів (9), і закінчуючи такими структурами, як державні групові суб'єкти діяльності, для яких великий біологічний цикл став масштабною одиницею власного історичного виміру.

Література

1. Абульханова К. А. *О субъекте психической деятельности*. Изд-во "Наука", М., 1973.

2. Пригожин И. *От существующего к возникающему*. — М.: Наука, 1985.

3. Пригожин И. *Переоткрытие времени*. // *Вопросы философии*, 1989, N 8, с. 3-19.

4. Уинфри А. Т. *Время по биологическим часам*. — М.: Мир, 1990.

5. Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*. — М.: Прогресс, 1964.

6. Хурсин Л. А. *О закономерностях исторического развития общественных систем* // *Соционика, ментология и психология личности*. — "МИС", 1997, с. 71-79.

7. Цуканов Б. И. *Время в психике человека* // *Природа*, 1989. — N 4, с. 82-90.

8. Цуканов Б. И. *Собственная единица времени в психике индивида*. Докторская диссертация. — Одесса, 1992.

9. Цуканов Б. И. *Масштаб часу життя в історії Землі* // *Геологія*. — Київ (в друці).

10. Цуканов Б. И. *Циклоидный масштаб времени жизни индивида*. *Материалы VI Международной конференции "Циклы природы и общества"*. Ставрополь, 1998, часть II, с. 250-252.

11. Birren I. E. *The psychology of ageing*. — New Jersey, 1964.

State systems, on the one hand are structures that strive to a condition of dynamic balance. On the other hand, a state is an aggregate of individuals carrying consciousness. Therefore, from the point of view of accomplishment of functions of socio-psychological groups totality of conscious individuals can be considered as the state group subject that exists in its own historical measurement. The scale unity of the measurement is a big biological cycle (C) with the length of 7,65 years, or a quarter of the cycle ($C=1,91$ years).

Study of the historical development of the U.S.A., France, Italy, Japan, U.S.S.R. shows up that there are a number of periods of existence of a group of individuals that correspond to a scale of the big biological cycle and its quarters. The most frequent are $1/4 C$ (9,56 years), $1/2 C$ (11,47 years), $3/4 C$ (13,39 years).